

Tüskés Tibor
 „TOVÁBB FOLYIK
 AZ ELŐADÁS”

Czigány György: Itt van Pompeji

Vonzó az olyan verseskötet, amely meg van szerkesztve; építmény, új minőség, s nem versek összehányt halmaz; azaz új jelentést hordoz; több, mint a benne található írások matematikai összege. Ilyen könyv Czigány György új verseskötete. Az első rész huszonöt új vers (legutóbbi kötete, az 1995-ben megjelent *Fények a vízen* óta eltelt idő termése); a második rész huszonöt régi vers (azaz válogatás korábbi öt vagy hat verseskötetéből); a harmadik rész három prózai írást tartalmaz (találó közös címük: *Versháttér*); a kötetet (*Epilógus helyett*) három új vers zárja. Vagyis a könyv egyszerre ad képet Czigány György lírájának egészéről, teljes versvilágáról, s egyszerre jelzi a költő jelenlegi létállapotát, helyzetértékelését, pályájának, „fejlődésének” új állomását. A régi versek nem a „legjobb”, a költő által „legszebbnek” tartott írások, inkább az új versekkel harmonizálnak, s a kötet egészének egyensúlyát teremtik meg. A három prózai írás pedig nem a hagyományos széppróza, a novella igényével lép fel, „csupán” a költő személyiségének „háttérét”, alkotásának, természetének megvilágítását szolgálja; önéletrajzi pillanatképek, versprózák, s lírájának forrásvidékét jelzik különféle személynevekkel (Rilke, Ottlik) és helységnevekkel (Duino, Buda, Böhönye).

Czigány György lírája nem feltűnő, nem látványos, nem szípkörkázó. Hőse Dosztojevszkij Zoszimája (a sztárec evangéliumi tanítását Pilinszky is magáénak vallotta); a harmónia, a derű, a fény, a szín, a nyitottság vonzza; a kicsinyekre, a gyerekekre figyel; lelke mélyén elevenen él apja emléke; azokat szereti, akik játszani tudnak; nála a halát fájdalom is föloldódik a hitben, a szeretetben; ismeri az áldozatot, a szenvedést, de egyszerre van nála jelen a létezés öröme és szomorúsága. „Úgy látszik velem születik, él / ez a virágzás” - kezdi egyik versét. Egy másikat pedig így fejez be: „Mintha léghajóból: akkor is a földben / gyönyörködünk... / felhők / a kék sivatagban, melyeknek mélyén / mindennél szánandóbb akaratum / titokzatos képessége moccan, hogy / igent mondjunk mégis / az Úr szavára.” Emberi kapcsolatait a versek ajánlása jelzi: Takáts Gyulát, Mándyt, Borsos Miklóst, Baka István, Baranyi Ferencet, Fodor Andrást érzi közel magához, velük él át „közös perceket”. Költőként az apró részletek érdeklik, a finom megfigyelések kötik le, a „kutya pilantása a fűtyi izgalomban”, vagy „Ahogy titok gyúl ki - álomdarabka - / gyereklány arcon”. Az is jellemző, hogy ezeket az apró részleteket, rezdüléseket - egy szócserevel, egy metaforával - hogyan emeli meg, hogyan alakítja át valódi lírává. Nagypapas megfigyelés, amit sok idős ember elmondhat: unokám szemében angyalok nevetnek. Ebben az „angyalok nevetnek”-ben is van már valami többlet, de Czigány a szórendi cserével még személyesebbé, megszólító erejűvé, valódi költészetté teszi a képet: „Nevetnek rajtam angyalok: szemük unokámé lett.” - írja egyik egysorosában.

A hogy a kötet egészének szerkezetében tettenérhető a ráció működése, azonképpen itt egy-egy vers is szigorú építmény, átgondolt struktúra, megszerkesztett műegész. Az indázó mondatokat szigorú logika kormányozza, a gondolati egység és a verssor határ interferenciája, egymást keresztező hullámmozgása, disszonanciája sajátos hangulatot ad a verseknek. Érdemes megfigyelni, hogy a látványtól, az elemi megfigyeléstől - a bibliai utalón át - hogyan jut el a költemény a mítoszi távlatig:

Rongy és papír, mégis
 fekhely a bokrok alján
 hol macskaszem vagy egy
 cigarettáz izzik föl a koldus

éjszakában. Ahol kitárt
 ablakok szürke tükrei
 mélyén álmukban is
 szeretkeznek és sírnak.
 Rókának oduja, madárnak
 fészke van, s beackolódunk
 mi is képzeletünk festett
 falai köze -

csak Isten hajléktalan.

(December)

És hozzátehetjük, hogy a kötetben az ezt követő költemény (*Változat* a címe!) nyolc sorban, még tömörebb megfogalmazásban, még redukáltabb formában hasonló „utat” jár be.

A költő szemléletét és a versek szerkezetét egyaránt a dialektikus látásmód jellemzi. A kötet első darabja, a *Zoszima mondaná* szerkezete az ellentétre, az ötször megismételt két tagadó szóra épül: „nem”, „hanem”. A következő vers, a *Zoszima a halálról* így zárul: „Halálunk fájdalomban fogan meg / a gyermek mindörökre.” Másutt azt mondja: a születésben benne van a halál, a táncban a búcsúzás. A dialektikus szemlélet kedveli a paradoxont. Az *Aggály* záró mondata: „Hogy megejtően nagy / bennem a bizonytalanság mindarról, / amit eltökélten hiszek.” A Szürke *felhőkben* olvasuk: „Káromlásunkban áhítat van... / imádságunkban trágárság.” Majd a verset így fejezi be: „Szeretet, csak a szeretet / maradt, mely megment, vagy / megöl mindnyájunkat.” A *Kórház-kert* lezárása: „minden ami volt / megelőz, jövőben honol már - / és ami nincs: készül, közeledik.” Az egyik prózai írásában olvassuk: „Ami meghalt, az is él - mondtam -, sőt bizonyos szempontból csakis az él igazán.” Kellettek ezek az idézetek ilyen töményen, hogy érzékeljük az állítás igazát: a költői látásmód miképpen határozza meg a költői nyelvet, a mondatépítkezést, a verskomponálás menetét; formailag, nyelviileg miért olyan azonos lélegzetűek ezek a versek; miben rejlik arányosságuk, tömörségük, feszültségük, sűrítettségük „titka”.

A költőt képei minősítik. Czigány György a különféle költői iskolák, művészeti stílusirányok közül a legtöbbet alighanem a szürrealizmustól tanult. Vagy úgy is mondhatjuk: alkata, eredendő költői szemlélete a szürrealisztikus látásmódhoz áll a legközelebb. A versek valóságos kulcs-szava - oly sokszor írja le a két szót: - az emlék és az álom: „álom-töredékből kell / a valóságot fölépíteni megint” - írja a *Megint* egyik helyén. Ugyanebben a versben olvassuk: „az emlékezés nem / visszatérés a múltba, hanem / a múlt minduntalan betolakodása / a jelenbe”. Az álom valóságosabb az érzéki világnál. Az ember addig él, amíg emlékezni tud: „saját / hiányát szenved, / ki visszanezni képtelen”.

A szürrealisztikus látásmód itt nem kötetlenséget, a logika törvényei alóli fölzsabadultságot, önkényességet, automatizmust, hanem tömörséget, sűrítettséget jelent. Amit a hagyományos líra a két részből álló, kibontott hasonlattal fejez ki, Czigány Györgynél összevont metaforában jelenik meg. Az orgonasípok olyanok, mint a cápa fogsora - ez így is eredeti kép. Czigánynál: (A templomi Jézus-szobor) „vértettes homlokán cápa / fogsorként az orgonasípok ezüstje”. A nyári Margit-híd árnyéka a Dunán: „vasrud és rés - korlát - a fölzszeletelt / égbolt csikjai”. A hangjegyekkel teleírt kotta látványát két jelzővel eleveníti meg: „a basszuskulcs veréb szemei... katonás taktusvonalak”. Itt a megfogalmazás hagyományos, de a hasonlat tartalmában a huszadik századi, a rákról oly sokat beszélő ember tapasztalata van jelen: „Mint lappangó sejtburjánzás telepszik / a távolság szerveinkre”. Itt (ez a gyakoribb nála) az érzékletes kép összevontan villan föl: „ujjai / lustán matatnak: tengeri rák, / valami ízait lábú állat a keze”. A félrehullt banánhéj - melynek „szikkadt csücskei kunkorodnak díszbe” - mire emlékezteti? A gondolára. Vagy: „ez a hulladék is testet / formáz még, a napozóét, hajlékony / hanyattdült figurát”.

Czigány György minden újabb verseskötete költői munkásságának szerves része, az életmű gyarapodásának bizonyossága: „tovább folyik az előadás”.

(Pannónia Könyvek, 1997.)

Medvezcky Szilvia

KÖLTŐI TRIPTICHON

Utazás térben és időben, merítkezés a tiszta forrásban három verseskötet útmutatása nyomán. Rapai Ágnes és Kemsei István könyve közt a kapcsolatot az antikvitás, illetve a XX. századinál korábbi idők, századok kultúrájának, poétikai sajátosságainak megőrzése - hagyományozása, átalakítása és beépítése századunk végének költészetébe - teremti meg.

A versek zöme az ókor verselőinek hangját idézi, sejdíti ritmusaikat, megszólaltatja a kétezer éves irodalom felhangjait. A többi vers tipikusan századvégi, napjaink értékeit és giccseit jeleníti meg, de a kérdés ott lebeg a sorok fölött: Mi a megörzendő, mi a maradandó mindebből?

Forrai Eszter kötete is híd; festők, alkotások, korszakok és nemzetek között épít összekötő utat. A francia parnasszisták örököséként Forrai egy kiállítás képeit választja költeményei témájául.

Mindhárom versgyűjtemény mintákat követ tehát, utána, bemutatja, értelmezi vagy tagadja őket. Rapai Ágnes Hölderlintől, Apollinaire-től választ mottó megidézi Wittgensteint, Shakespeare-t, Mallarmét és Rilket, s költői világában fellelhető a 38. Zsoltár éppúgy, mint a századvég limlomja. A régi mellett ott van az új, de a nemes kacat tal társul. Rapai hexameterekben ír ételekről, Kemsei Berzsenyit és Weörest említi Ovidiusnak címzett levéltörredékeiben, és disztichonban ír a váltásról, Forrai Eszter pedig festményeket, nagy alkotók vázsnait imitálja és közvetíti a poétika eszközeivel.

De a három kötet nem csupán minták követése, hiszen a múlt megidézése nem céltalan, hanem az időbeli és térbeli távolságok átfogásával, megszüntetésével, a jelen és a múlt találkozásával az egységesítés a legfőbb törekvés. Nem állhat a kifejezés útjában sem a változó történelem, sem a múlt idő. A versformák kötöttsége és szabadsága, a témák archaikussága és akualitása, a szóhasználat változatossága mindmind ugyanazt közvetíti: a megfogható és megfoghatatlan, a múltó és múlhatatlan, a tünékeny és örökérvényű egyidejű és elválaszthatatlan jelenlétét.

„Lehetetlen olyan költeményt alkotni, / amelyben csakis költészet volna /. Ha egy versben csak költészet van, akkor / az nincs megalkotva, akkor nem költemény” - választja mottóul Paul Valéry sorait Rapai Ágnes Zadarnál a *tenger* című kötetének első verséhez. Hangsúlyos indítás ez (*Íme itt*), megteremt a könyv alapszituációját, megszabja a költemények feladatát, szerepét: „a kérdés a legfontosabb” - a gyűjtemény pedig válasz a kérdésekre.

Rendkívül tág területről választ témákat a szerző: a legapróbb, leglényegtelenebb részletkérdéseket az emberi lét alapjaiban meghatározó, kiemelkedő fontosságú problémákat egyforma intenzitással dolgozza fel: a marhahúsleves éppúgy megihlet, mint a költészet kezdete; *Bűnrossz (Vers)*-et és *A pogány lány imáját* írja.

Ötletekben gazdag, sokszínű kötet a Zadarnál a tenger. Az *Amíg sétálok* című versben például a sorok, a grammatikai és logikai egységek széttördelődnek; a szöveg ritmusával is követi a gondolat lüktetését: „Amíg sétálok a rak- / parton s elmém összerak / tűnt stílusok megannyi / szerteszt dobált / kockából palotát.”

Találékonyágát mutatja az *Ó, jész!* című versben alkalmazott sokféle hatáselem: fonetikusán írt angol nyelvű szavak, a *jajji* túlnyújtott mássalhangzója, s a szokatlan nyelvi poén: *elpirichiusz*.

Rapai alkotói módszere és verseinek alapgondolata szorosan összetartozik. *Etelés* (esetleg „Beetetés?”) című költeményében a téma a versírás: „Tökéletes. Mert nekem az. / Akár a turos rétesem. / ...Tudod, ha nyújtom, elszakad / ...Mert hártavékony. Mert lyukas. / Csupa hiányra rárepül / a töltelék.” Sejtethető, hogy ars poetica ez a vers. „Turos rétes” vagy költemény - mindegy. Rapai Ágnes így „csinálja”.

A hiányhoz, a láthatatlan, de jelenlévő lényekhez több művében is visszatér: „a látszat a lényekre rímel” (*Melír*), „Talán furcsa: a dolgoknak nincs neve”. Refrénként, újra és újra megjelenik ez a gondolat, átsuhan a kötet egészében.

Rapai alkotói módszerei sokfélék, stílusa heterogén, könyve mégis egységgé szerveződik. Antik strófában ír modern szóhasználatú verset, bagatell témákat választ, de utal Wittgensteinre, az Énekek énekére, gyakran vulgáris, néha emelkedett, leheletfinom - mindezek az árnyalatok az egyedi kifejezést szolgálják.

Az egyéniségnek a választott versformákban is tükröződnie kell. A *Régi rímek, régi bútorok* szépen alliteráló című verséből is ez cseng ki: „Ha Kosztolányi egy forró délelőttön / kiült a kertbe... / ... ha jó! állt neki kesztyű és fehér sál / ... Az nem jelen-ti, hogy neked is jól áll.”

A magyarságtudat kifejezője a *Milyen is volna*. „ÉN MAGYAR LENNI” - négyszer jelenik meg a szándékosan helytelenül fogalmazott sor, s egyre inkább a központba kerül, hangsúlyozódik. A nemzethez tartozás is a személyiség része, a magyarságtudat személyiségtudat is.

A tömeg elnyomó és „véleménytelenítő” hatalma elleni tiltakozás a *Próza*: „Tudod, mostanában nagyon élek, / úgy tűnik, enyém itt minden... / fenség, északfok, titok, idegenség, / de tegnap muszáj volt... / ... horogkeresztet néznem.”

Eredetiséget sugároz Rapai Ágnes kötete, érdekes, gondolkodtató verseket ír, egyes alkotásai mégis üresek, és többször csorba esik a versek zenéjén, ritmusán (hibás hexameterek, gyenge kifejezőerejű szóhasználat is feltűnik). E fogyatékoságok ellenére Rapai mégis változatos és szórakoztató kötetet teremtett, költeményeiben a maga valóját fedve fel. (Orpheusz, 1997.)

Műtermi sétára invitálja olvasóit Forrai Eszter. *Magánygyűjtemény* című kötetében metaforákkal, sajátos versritmussal, különös szavakkal vezet át a láthatatlan kiállítóteremben, és költeményekkel „festi” a párizsi Musée d'Art Moderne képeit.

Az út, az utazás hosszú - Rembrandt-tól Pierre Soulage-ig, Auguste Rodintól Salvador Daliig - harmincnégy alkotó művészetét idézik írásai. Különböző országok és stílustörténeti korszakok alkotásaiból válogat „tárlatába”, így mutatja meg századok művészetét.

Költeményei követik a festők ábrázoló módszereit: „Színek golyószórója / fénykaleidoszkópod / Betölti a fehér vászzoneget” - írja, és jellemző témaelemek felvillantásával mutat rá az alkotóra: „Tehén, hegedű, kakas, ló / Énekes ecsetjével, mint egy madár/Táncol szerelmével, /tavasztól ittasan...”

Claude Monet-ról írt művében az igék dinamizmusa és a színek, a jelzők keltette dinamika fejezi ki a bemutatott kép hangulatát („A levegő vibrál / Nyújtózkodnak a fák, / Szomorú fűzfa siratja / Lilászöld bánatát.”).

A versek egy részében azonban kevés az interpretáció, Forrai csupán megvilágítja a kompozíciókat, elmeséli, hogy mit ábrázolnak, de nem lép túl a leírásról (*Robert Delaunay, Robert Irwin*). Nyelvezete („nyelvezete”) gyakran zavaros, a jelentésmezők túlságos tágassága nem segíti, inkább

gátolja az értelmező asszociációit (Színek elektronjai / Égő csipkebokor fölött / Archimedes / Thales / Aristoteles / Vitatkozik / A villámoktól / A turbinákig / Felhők fölött száll / Az elektromosság angyala").

A versek egyik legjelentősebb hatás eszköze a mozgalmasság nyelvi megragadása mellett mégis az állókép-szerű ábrázolás: „Leánymosoly / A tenger arcában / Az utca erdejében / Lépések csendje” (Marcel Gromaire). A lépés koppanást, kopogást sejtet, ám a lépések csendje megdöb-bentő: a várakozással ellentétben hangtalanságot fejez ki. A szöveg végletes nominalitása (ííz sorban egy ige) statikusságot sugároz, s zenévé látgyít képeket, szavakat. „Palettádból mely zene szóí / Himnusz az Emberhez” - olvassuk, és a kimondatlan léítigék „elbújtatják a változást, a rezzenéstelen csendből szólal meg a himnusz az emberhez. Mozdulatlanság révén szerezhet az ember isteni attribútumot: csak cselekvések nélkül válhat-lehet Istenné, akihez himnuszt zengenek. A cselekvés emberivé tesz, a mozdulatlanság Istenné: az Isten teremtő erejévei szemben az ember tette pusztítás. Amit látunk: „Bálvánnyá merevült katonák / A háború poklában.”

„8 megindulunk a szenvedély útján / Melyet a festő, Schuurma vezet” - ezekkel a szavakkal fejeződik be Forrai Eszter kötet, de a tárlat végére érve sem zárhatunk le mondatokat, gondolatokat, nem csukhatjuk be a műtermek ajtajait. Az út újakezdődik: a művészek, az alkotók vezetnek tovább.

(L. Harmattan, 1997., Párizs)

Más évezred a címe Kemsei István verseskötetének. Miért és miben más ez a kötet? Erre keresi a választ a költő: megvilágítja a szakadékot az antik kultúra tradicionális értékei és mindennapjaink értékváltsága között.

Évezredünk vájta mélységből kiáltanak a versek, éles, nyers és kegyetlen kritikát mondván a legújabb korban élők, találmányaik és elkorcsosult ízlésük fölött.

A költemények mozaikként építik fel a képet a megváltozott világról, a „kifacsart” valóságról, minden érték pusztulásáról. Kemsei költői hangja erőteljes, bírálata könyörtelen, de egy-egy félsorban felhangzik a szánalom és a tehetetlenség tudata miatt érzett keserűség is.

A könyv több részre tagoltan veszi szemügyre az alap problémát - az aranykor óta eltelt kétezer év alatt a kultúra devalválódását -, s mindegyik ciklusban új és új nézőpontból látatja a válságot.

Az első rész címe *Útközben* - utal a kötet szerkezetére: a versek végigtekintenek a jelképes életúton és a történelmi korokon, s egyesítik a múltat és a jelent.

Valóságos és belső utazásra hív Kemsei: nyomokat követ a föld rögei közt, s nyomokat önmagában: miféle vendég vagyok én, / bókászva saját nyomomban” - kérdezi.

Figyelemémbresztő és szokatlan címet visel a kötet második egysége: *Feljegyzések lyukas zokni-korszakból*. A Nagy-cirkusz verssorozatban komédiások jelmezébe bújva szól az életéről Kemsei István, hon cinikusan („Hol van Danton feje? / És hol az égethűsszagú Dózsa György?”), hol gyönyörködötően („nincs / elnyelte a zongorát a szerelem”); poétikusan megzendítve a triviálist is („És csajok csodálták e bamba csordát”) vagy csak suttogva a magányos ember jajszavát.

A *Nyárfák a szigeten* verssorozat nézőpontja is különleges: nem emberi létet ízelget a költő. Keresi a helyét, a létezés legteljesebb formáját fában, gyökérben, bokorban („mit sem számít már akarásom: válnom / bokorrá, szemmel így elérhetőbbé, / közelebbé kíváncsi kezeknek, / szebbénekű, gyöngédebb szárnyalónak.”) A „fa-létben” leli meg éntudatát; az emberként viselkedő és érző fák és faként megszólaló költő azonossá válnak. („Lám, ha szél jön: fonákomat fordítom: / lássa ezüstfehéren. Titkom óva. / Semmit sem tudhat, pedig nem rejtőzöm.”)

Más évezred - írja és a kötet címadó részében versen belül is keveredik az aranykor és a modern idők kultúrája: kultúra és kulturálatlanság. Kemsei előtt nincsenek gátak, tiltott területek: merészen (szentségtörően?) ad helyzetképeket *Mint a dinoszauruszok* című versében, amelyben egy jelenséget az Isten „baklövésének” minősít. Az *Első születt-ben* pedig Krisztus „istentelenítésével”, „modernizálásával” esélytelennek és kiábrándítóan ábrázolja a második évezredben élőket.

A kötet utolsó részében Ovidiusnak címzett levéltöredéket olvashatunk. Különleges dialógust folytat itt a két költő. Ezekben a versekben válik kibékíthetlenné a két világ (az Ovidiusé és a Kemseié) ellentéte, az alantas kulturálatlanság győzelme a múlt kincsei felett.

A versek disztichonban íródtak, követve és folytatva az aranykor példaként szolgáló költészeti és szellemi örökségét. Ám torzíja a gondolatokat és ronítja a versek hitelét, hogy a disztichon gyakran megbillen; kibővült hexametert látunk („Kedves Pista, a barna danúbiumi partokon élő”), és helytelen sormetszetet („lankás pannon tájamon, eltelt majd ezer év, és...”). Viszont az Ovidiushoz intézett végső szavak igazsága v. tathatatlan: „Mért ne tehetném? Egy mód von csak a száműzetésben / vajmi vigaszra talán: tenni, mit eddig tettünk, / szívósan, míg eljön a protkós, taknyos öregkor, / s ráncosodó vigyort ránkviszorítja Halál / addig csak döntsön ravasz érték, s bármilyen megeshet...”.

Kemsei István önnön identitását, értékeit keresi abban a világban, amelyet szégyenletesnek és elfajzottnak lát és látat. De a versírás, a költészet mindenáron való megőrzése esély lehet önmagunk meglelésére, s tán ez a lehetséges megoldás.

(Orpheus Könyvek, 1997.)

Egri Zsolt

A BÁRD KORONGOL, NO!

Lászlóffy Aladár: Longobárd korona

Egyik nyelvkönyvünk {*Dohár Péter: Kis angol nyelvtan, 1996.*} fordítási példamondatai között található egy igen szellemes hasonlat: „Úgy tartják, hogy Magyarország olyan, mint egy gyapjú; minden nagymosásnál összemegy.” (211. o.) E megállapítás igazságtartalma, mint minden jó metaforáé, nem csak egy nyelvi szituációban hiteles, hanem azon túl leleplező erővel is bír. Mégpedig a valóságként felfogott világunkhoz való viszonyulásaink tekintetében. Mivel a nyelv a „valóságról” való gondolkodás közege, bizonyos mértékig indikátora is problémáinknak: Lászlóffy Aladár új könyvében ezért jogos a szerző megjegyzése, miszerint a nyelv összeköt, játékban tart minket a magyar nyelvterület egészével. (184. o.) Hitelesíteni látszik ennek alapján a nyelvi egység a sorközösséget is, legalábbis a kérdések szintjén (vö. 187. o.), s ugyanúgy belátható az is, hogy a sorskérdéseknek vannak nyelvi vonzatai is. A *Longobárd korona* köteté ilyen kontextusban a magyar nyelvtörténelmi egység múlt-jelen-jövő hármában jelentkező dilemmáira reflektál, ennek ürügyén keletkezett írásokat tartalmaz és gyűjt egybe.

Műfajilag pontosan meghatározhatatlan a corpus, noha az alig több mint kétszáz oldal hetvennél is több esszének és tanulmánynak nevezett szöveget tartalmaz. A terjedelmi korlátok nyilvánvalóan lehetetlenné teszik a megadott műfajt és az ahhoz tartozó írásmódot, sőt, azoknak logikai rendjét is érzékenyen érintik, hiszen egy tanulmány vagy esszé analízisei mindig csak pár rövid kérdés köré szerveződve épülnek fel és munkálják ki ezek következményeit; Lászlóffy fejtegetései ezzel ellentétben szinte csak kérdések feltevésére összpontosítanak, felaprózza a mondandót. Írásait nem is tarthatjuk esszéeknek vagy tanul-

mányoknak, hanem hosszabb-rövidebb glosszáknak, reflexióknak, kommentároknak, melyekben nincs hely és módszertani lehetőség az alapos elemzésre, hanem csak egy-két bekezdésre futja a válaszközből, értékelésekből; pusztán gondolatfutamokra ad lehetőséget a terjedelem, illetve a figyelem centrumában álló tárgy által felvetett problémák újrakérdezésére. Ebben a helyzetben törvényszerűen adódik, hogy nem a logika adja az energiát a tollat fogó kéznek, hanem az érzelmi görbe szerint fut ki egy-egy „esszé”.

Ha nem tudnánk, hogy a szerző költő (is), akkor is sejtethető lenne a lírikus az analízisek emocionális megközelítése és beszédmódja mögött, valamint a történelmi hivatkozások válogatásában. Emellett persze az írás stílusa is - mely egyébként a könyv egységiségének meghatározó részét alkotja - jellemzően poétikus: a szó (kevésbé a kép) öntörvényű, asszociációkkal összefűzött láncolata alkotja rendszerét, a versíró Lászlóffynál már megszokott módon. A gondolat irányától ezek az asszociációk rendszeresen eltérítik, vagy pedig új jelentéssel gazdagítják az eredeti mondandót, s ennek fontosságát önmaga emeli ki: „se jelentéstanilag, se formai szempontból, se egyéb nyelvtanyszerelési-legaltetési-oltási-ápolási-örkődési elvből kifolyólagosan nem tekinthetjük lehetetlennek (pláne egy erre magát kifejleszteni kívánó zárt rendszeren belül) bármelyik szó jelzős, határozás, képzős viszonyát, félrelépését, megtermékenyülését egy másikkal, ha az valami picike új változat, fogalom, árnyalat különválását, megkülönböztetését megkönnyíti, s főleg ha az új kifejezés befogadatik.” (54.o.) Mivel vállalja „a mindenre kiterjedő és mindent mindennel megforgató szofisztikát” (uo.), nem csoda, ha a rengeteg asszociációból, gondolati divergenciából képtelenül csak elem kihull emlékezetünk rostáján, és a „többből több marad” elve sem feltétlenül érvényesülhet. A nyelv csábításának való ilyenén engedés - úgy látjuk - szétzilálja a gondolatmenetet, s a nyelv asszociációs gazdagodása sem a szándékok szerint mélyíti az analízist, a „szétfírás” nem mindenkor tágítja a terjedelem szabta korlátokat. Már csak azért sem, mert lehetetlen végig- és továbbgondolni minden aprópót olvasónak, írónak még a kérdések szintjén is (halak tesszük hozzá: néha nem is biztos, hogy érdemes). Németh Lászlóról írja a szerző (140.o.), hogy „szeret megérkezni gondolatmenete végére, melyet néha - logikailag - fontosabbnak tart az egész levezetésnél”; ő viszont az ellenkezőjét teszi: végteleníti a gondolat (csavar)meneteit, olykor bonyolítva ezt a szöveg tagolásával (pl. a „Nagyatának még...” kezdetű mondatában a 39. oldalon), hogy posztmodern módon oldja a teleologikus okfejtést. Ennél fogva jobban, koherensebben mutatkoznak meg a könyv egészén belül a folytonosságok, ellentétek, mint az egyes írásokban: a csak a stílus, az írás ténye által egybefogott szerkezet csak a kötet távlatában szerveződik és áll össze, ezért is fogalmazhatunk úgy, hogy a könyv szövetének hosszirányú szálai inkább líraiak, míg a keresztirányúak inkább prózaiak. Szervesebbnek érezzük a kötet kontextusát is, mint a főleg metonimikus asszociációkból felépülő fejtegetéseket, melyekkel elsősorban az olvasóra váró analízis bázisa bővül.

Ataglalt szerkezeti sajátosságok okán sem várható el tudományos módszeresség az elemzéstől, a poétikai funkció erőteljesen befolyásolja a végeredményt: már a kötet nyitó írása, a *Hajnalg a trónteremben* tükrözi ezt, önmagán túlmutató tanulsággal. Az elemzés nem tudományosan avagy politikailag korrekt, mert a *Longobárd korona* elsősorban etikai-érzelmi alapon közelíti meg és tapogatja le Lászlóffy világképének meghatározó horizontját. Ez a világkép azonban érezhetően aszinkroniában van a jelennel, nemcsak a vátesz-költő szerepének ódiomára érve („Valaha egyetlen költőt elég volt bevetni, hogy kimozduljanak a holtpontról a dolgok.” (165.o)), melyből nála csak a többes szám első személyű beszédmódja maradt meg, hanem általános érvényűen is érvényes a bizonytalanság. Állandóan küszködik az általa kedvelt Feszty-körkép sugallta esztétika, valamint annak álságos pátosza, etikája ál-

tal meghatározott világ elégtelenségével; például egy helyütt bizonytalanul kérdezi: „Tehát se egy saját, se egy idegen, se egy nemzetek feletti értékrend nem stabil?” (67.o.), majd szilárdan kijelenti, hogy: „Csak egy mérce van.” (77.o.). Bevallott szofisztikáját azonban könnyű felismerni az állítás mögött: „nem az értékek váltak bizonytalanra, hanem az értékrendnek nevezett gyorslisták, ne adj isten: halállisták, veszteség és veszteséglisták!” (44.o.) Írás- és gondolkodásmódszerének sajátossága, hogy amikor állít, akkor is többnyire viszonylagosít, ám érdekes módon egyetlen optikán át lát ebben az esetben is, melyen keresztül a dolgok „igazi arcát” felfedezhetőnek véli. (79.o.) Relativitása (és a bizonyosságokban csak rövid ideig megmaradása) már azért sem következetes, mert szélsőségekben látja a világot, így próbálván egyensúlyozni, a mínusz-t a plusszal, s a pluszt a mínusszal „kompenzálva”; ítéletei is meglehetősen sommásak lesznek, vagy furcsa, féloldalas nosztalgiába fordulnak. „Milyen szép is volt a suttogva terjesztett politikai viccek kora; legalább az egyértelmű volt, hogy élvezetük egyértelmű: úgyszólván utolsó egységfrontunkat jelenti” - sóhajt fel (147.o.), mely „élvezet” mögött azért nem szabadna megfeledkezni sokak ugyanilyen egyértelmű szenvedéséről. Úgy érezzük, hogy a relativitás, a bizonytalanság mögött ott lappang a szilárd félelem a kiszolgáltatottságtól, illetve egy determinisztikus szemlélet: „Szabály egyedül az, hogy semmi sem szabályos, semmi sem végleges, csak a feleltetés...” (123.o.) Benne von ebben a világnézetben a kelet-európai (erdélyi) ember évezredek tapasztalata, szélsőséges léthelyzetekbe vettségének iskolája, sőt, az örökös gyanakvás és elhatárolódás magatartása is. Lászlóffy számára az élet elsősorban túlélés, vagyis stratégia; a barátokozások ezért békekötések, vagy védelmi szövetségek, azok minden alkalmiságával együtt (*Januárban is december lesz*), s - úgy tűnik - maga a létezés is ilyen.

Akönyv hangsúlyozott politikuma tagadhatatlan, és szoros összefüggésben áll a kisebbségi léthelyzettel, a múlt-jelen-jövő kérdéskörével. A múlttól már csak azért sem feledkezhetnek meg a kisebbségben élők, mert az a határainkon túl erősebb jelenvalóság, és elemibb szinten szembesülnek vele, mint mi, ideát. Mint a szerző mondja, „múltja jövőjét nevezik jelennek”. Ám Erdély gordiuszi csomójában nyilvánvalóan több múlt szálai gabalyodtak össze, s emiatt sem tartható érvényesnek a szerző egyszerű „kétdimenziós” időszemlélete, s mi több, azt gondoljuk: a jelen és a jövő is többdimenziós.

Lászlóffy szinte minden írásában előkerül a kisebbségi lét kérdésköre, és ez a téma az, ahol az írást leginkább vezérlik az indulatok, s hogy elég ritka a higgadt szó. Itt látszik legveszélyesebbnek a szélsőségekben gondolkodás, itt kapcsolódik össze közvetlenül a védekezés és a vádaskodás (pl. 144.o.): szinte állandóan tiltakozik az irredentizmus vádjá ellen, nyilvánvalóan mert egy paraszthajszálon, talán csak a hangszíny mülk a vád jogossága avagy igazságtalansága. Kérdései mellett vannak ugyan válaszai is, ám ezen mondatok végén mintha nem lenne pont, vagy ha van, akkor sem egynek tűnik, hanem sejtetővé, töredékesé és érzelmi alapúvá szublimáló háromnak. Egyes kijelentéseiben pedig erdélyiesen visszhangozni véljük a képzeletbeli jelszót: „Mi építettük, mert mi ép' itt voltunk! Meglehetősen ritkán találkozunk ilyen józanul, nem a vágyakat naivul hangoztató érvekkel: „Szakasztott így áll ez a transzilvanizmussal is. Az a »Kóskárolyos« egy befejezett gyöngyszem egy régi kagylóhéjban” (55.o.), vagy „A baj bennünket nem a nyelvtörvények, csak az anyák szintjén érinthet igazán” (139.o.). Talán az egész könyv legszimpatikusabb írásának emiatt *A gepidák cipói* tartható, vagy a többször citált Széchenyi-mondás: „Nem látszani - lenni!”

A szerző véleménye, miszerint „íróból bármikor lehet politikus, politikusból író soha” (53.o.), aligha tartható, hiszen a politikusi státusban az irodalom sajtószerűsége veszélybe kerül: mást jelent irodalmion megformálni politikait, és mást

jelent politikusán irodalmi. Ez utóbbi elkötelezettség az irodalomtól könnyedén eloldozhatja az alkotót, arról nem is szólva, hogy a politikus-ideál semmiképpen sem a művészlét kontextusában és moráljával írható le, ráadásul másfajta hozzáértést igényel mindkét szerep. Szakasztott így van ez a történetíró viszonyban is, azzal a többlettel, hogy a történetíró az egészben mutatja ki az egyedit, míg az íróknak az egyediben kell egyetemeset mondani. E kettő vegyítése nyilván lehetséges és szükséges: persze soha nem attól lesz mindenség-igényű a műalkotás, hogy világtörténelmi (netán világirodalmi) utalások találhatók benne, mint ahogy egy történelmi munka egyedivé sem attól, hogy művészi eszközöket használ. A könyv nyomdatechnikai hibái csak fokozzák azon sejtésünket, hogy az opus elcsúsztatva és nem kellően átgondoltan jelent meg, s hogy „újrakorrigolásra” lenne szükség.

(Felsőmagyarország, 1997.)

Pék Pál

„BALJÓS IDŐKET ÉLÜNK”

Szoliva János verseiről

Rafinált és erős kötet a Szoliva Jánosé, de csak ismételt olvasásra nyílik meg. Szokatlan a stílus (rövid, feszesre húzott mondatok, magjukban egy-egy képpel, hökkentő gondolatcsavarral, lefojtott haraggal és világot célzó gúnyval), ahogy a cím nélküli versek gondolatisága és keserű politikuma a múltjával szembesülő és egy perspektívátlan jövőbe tekintő lírai én önmagát faggató fájdalomával teljesedik valódi köteté.

Szoliva János második kötete megtartja az első (*Szavakkal Stapogatózol*) erényeit - erőteljes metafora-készletét, kihagyott verszárlatait, a kevéssel sokat mondás fogásait -, és minden pesszimizmusa, reménytelensége ellenére láttatja az ezredvégi ember Atyá idéző nekigyürkőzését, mégis-morálját. Tagadhatatlan, hogy ez a könyv jobb, mint az utóbbi évek Zalában kiadott kötetének bármelyike, s hogy elsősorban tudatosságával és az olvasót mozgósító ambivalenciájával hat.

A gondolati ív versről versre, fejezetről fejezetre bomlik ki, és természetes logikával. Szoliva versvilágában a nappal sarki kocsmá, félbemaradt bekötőút vezet a ketté hasadt énnel küszködőt, kit magára hagyott a munka, mert nincs szüksége rá. A személyiség kontúrjai szétbomlanak, de a való világ (mibe elveszítetten kapaszkodna) a látszatokban oldódik fel, az idősíkok egybemosódnak, a reális és a fikatív egyszerre van jelen, s ahogy egy panelház kloakájában a mélybe zuhog értékes és értéktelen, a dolgok is elveszítik arcukat, hiszen „minden csupa jel.” „Éghető anyag vagyok” - olvassuk az összegzést, s arra gondolunk, nem vagyunk-e mindannyian azok?

Nem válik a kötet hátrányára, hogy az ötvenöt vers cím nélkül követi egymást (csupán hetet emelt ki címmel a költő, és mindannyiszor azokat, melyek politikumukkal, létértelmezésükkel szinte összefoglalják a korábbiak mondandóit), s így akár egyetlen, az olvasót érzelmi hullámmásával fogva tartó poémaként is olvashatók a fejezetek. (*Baljós idők, Hallgatásod hallgatásom, Panelház*). A nagyobb egységek lépcsőfokai jelzik: egy *istenhát-mögötti* létben élünk, s noha az én feloldódik/feloldódhat a természeti világban, egyfajta szizoid állapotban kívülől látja önmagát, bár tudja, hogy mások szemével is láthat, s hogy létezése azok léteire is utal, mert szárnyalása nem önmagában való.

Szoliva János kritikája az evilágba metsz, gúnya az *Szavakkal pöffeszkedőkre repíti* nyílát, de iróniája önmagára, arra az emberre irányul, ki szerelmeibe és otthonába kapaszkodva érzi, hogy „Az Isten lépte kihalt televény”, hogy a gesztus és a cselekvő folytonosan szétválik, de a társakba kapaszkodás átlendít/átlendíthet a *szavak mögötti némaságon*.

A *Hallgatásod hallgatásom* könyvtárgyként is szép munka (a címlapot Szász Endre rajzolta), s erős versei - *Tiéd a nap, Emlékszem még a mozdulatra, A kocsmában, A lakást én lakom, Panelház, Hét haiku* - jelzik, hogy Szoliva János ezzel a könyvvel mindenképpen előre lépett.

(Pannon Tükör Könyvek, 1997)

Büky László

KÖNYÖRGÉS ALGERNONÉRT

Szabó Irma versei

Algernon egy tudományos kísérletnek egérékéje Daniel Keyes regényében (*Flowers for Algernon*. Szepessy Gyula fordításában: *Virágot Algernonnak*. Budapest, 1968.), melyben a főhős, egy harminckétéves gyengeelméjű férfi a kísérlet során rohamos szellemi fejlődést ér meg, majd még mélyebb szellemi színvonalra süllyed, mint amilyenből kiemelkedett. A regényhős, Charlie Gordon a kísérleti egér sorsában meglátja sajátját.

A versek szerzőjéről a kiadvány borítóján annyi tudható meg, Budapesten született 1913-ban, nyugdíjazásáig preparátorként dolgozott, továbbá -vallja Szabó Irma - „miközben múlandó énem fokozatosan leépül, örök lényem fölépül-e?” - S ha ezek után az olvasó belelapoz az alig félszáz versbe, amelyek egy része 1948, 1967 és 1970 évi évszám nélkül van, hamarosan rátalál a címadó szabadversre. Ebben a tíz, húsz, harminc, negyven / vagy talán ötven éve is már / napi áldozók” közé furakodott egy „Együgyű. Csak egy ügye van: / intenzív Isten-éhségben él”. Így azután „zavart szenvedett a beprogramozott / gépies áhítat. / Az arcukon gyűrött lett a maszk”, s az esemény bonyodalmát lezárja: „Istenem, adj neki egy Algernont - egy kis fehér egeret, / aki előtte járó lelkiismeret / gyanánt megóvja őt attól, hogy elhiggye: az élet csak szerep”, hiszen a maszkok és a szerepek mögött „tátongó űr” / a negatív semmi”. Ez a lírai hitvallás tehát azt állítja, nem kell, nem szabad elhinni, hogy az élet csupán szerep, előre megtervezett kísérletek lefolyási metódusa. Szabó Irma versei ugyanakkor szerepet rajzolnak föl az olvasói horizontra azzal az állandó kísérő jelzettel, amely a „negatív semmi”-vel szerinte szemben áll, amely bizonyosságba fordításra figyelmeztet.

Az igazi szerep: (a?) küldetés, s mintha ennek bemutatása lenne azokban a versekben, esetenként szonettekben, melyekben egy-egy nevezetes ember élete kapcsán igyekszik a lényegi szerep megragadásának példáját adni (*Aquinói Szent Tamás kívánsága, Leonardo, Divináció, Tamás, Simon*). Szabó Irma voltaképpen szabadverseket ír, néhány említett szonettje is meglehetősen szabad alakítású, ritmikai tekintetben váltaképp, de van sonetto colla oda is (*Aquinói Szent Tamás kívánsága*). Jóllehet a költőnő - ha jól érezzük - az üresség ellen, a maszkok ellen mond apage satanast, a bizonyosságot (egyszerűség volna csupán istent/Istent) kereső ember végül is éppúgy maszk lesz, önlényegét elvesz(ej?)tő. Példa a *Simon* című verse, melyben olvashatjuk, Simonból hiányzott „az »önmegvalósító« szenvedély. / Meglehet, hogy önmagát / feledve követte Mesterét, és oly egészen nyomában járt, hogy szinte észrevétlenül / adta fel a saját körvonalát”. A Divináció című szonett világít rá az okokra: „Az elmúlást legyőző gondolat” a lírai ént vezető fő erő, ezzel küszködve, ettől kísértve lehet átlépni a „határvonalat”, amely élet és halál, élet és hit között húzódik.

Kevésbé hitelesek azok a versek (*Nagybőjt, Lüttichi Szent Julianna*), amelyekben hagyományos gondolkodásmódbeli kijelentések uralják a tematikát: „a kínzó hiányt / Te töltheted csak be, a világnak / egyedül Terád van szüksége”. A meglehetősen egyéni versbeszédnek egyébként többször (mint az iménti példában is) a versszöveg befejezésekor van né-

mi közhelyjellege, amely vonás gondolati kimunkálatlanságot sejtet, és amely együtt jár a nyelvi megoldás lazaságával vagy sablonosságával, például: a költő matematikája a „személyes értelem önkénytelenül táncos geometriája”!?, „a Vigasztaló fuvalatára / táncoló Világegyetem” stb.

Az egyéni hang leginkább azokban a szövegművekben észlelhető, melyekben nincsen tételes, biblikus utalás vagy vonatkoz(tat)ás. A *Kollektív sztriptíz* például a mai korra írja át a középkori haláltáncok nyíltan meg nem jelenő gondolati párhuzamai révén a hajdani és mostani életérzést. A *Kelepcében* című verse a létbizonytalanság képét („jégtábláról jégtáblára megugrani úgy, / hogy hátad közben nehogy védtelen legyen”) rajzolja bele a lélek reménykedésének látványába. Az *Időtartamok* című műben a világ élet szépsége miniatúrafestésképp jelenik meg (Lenge kis pollenpamacskok / sodródnak önfeledten / a levegőben”), s akárha Füst Milán lírahelye emelkednék ide, „álombeli táj / termékeny völgyeibe”, vö. Füstnél: *A völgyben*.

A mai tér és idő azonban erős vonalakkal van jelen a kölönő lírájában, nem időtlen vagy középkori álomként: „Turisták vagyunk, a gyorsuló ütem / és örökös késelem hajszoltjai” (*A leírhatatlan*), s e korban „legfeljebb hasznossági elveket” terem az ember (*Az utókor hálója*), s ezekkel és ezért „a jelen feláldozható”. S mintha inkább vonzódnák is az anyaghoz, mely (talán) leírható, legalábbis a „szétguruló homokszem-dolgok” (*Gyorsuló idő*), bár *Az anyag szenvedése* a matériaelvű létfelfogást mintegy visszafordítja: „Hű, engedelmes és bontható vagyok”, az emberesített anyag már az allegorikusság révén filozófiai korlátokat kap: „A szellem ereje feygelmezi (...)” Végül is „a hit nyílával / szívlenlött, megsebzett” én megvallja helyzetét: „két ellentétes erő, / lsten és a hatalom között / könyörtelenül szétszakítatik”.

Szabó Irma versgyűjteménye a világban testi és szellemi helyét kereső ember gondolatvilágába, érzelmeibe kínál bepillantást. Jobbára ugyan a líratipológiában közkezen forgó alapkérdésekre ismerhetünk, azonban legtöbbször egyéni versbeszéddel, jó szerkezetű és nyelvi megformálású szövegművekben, melyek együttesen azt a benyomást keltik, hogy írjuk életének olyatán képződményei, melyek - mint kagyló az igazgyöngy - a külvilág apró hatásaira képződött alkotások. S az alkotó azt hiszi, így tudja, valamely kísérlet része talán - ember-Algemon.

(Vadamosi Füzetek, Zalaegerszeg, 1997.)

Bakonyi István

LŐRINCZY HUBA:
AMBRUSTÓL, MÁRAIHOZ

(Válogatott esszék, tanulmányok)

Három korábbi, figyelemre méltó könyve után jelentkezett újabb művel a Szombathelyen élő irodalomtörténész. Az 1993-as Márai-tanulmányok szerves folytatása az Ambrustól Máraihoz, jelezvén egyben, hogy szerzőnk fő kutatási területe a századforduló és századunk első évtizedeinek valamint közepének az irodalma, azon belül is egy könnyebb behatárolható epikai vonulat, az ún. polgári vonulat. Lőrinczy Huba szerint ennek a folyamatnak első pontja Ambrus Zoltán életműve, s a betetőzést Márai Sándor jelenti. Köziük főleg a Nyugathoz közelálló sorolhatók ide, például Kosztolányi Dezső.

Éközel négyszázoldalas kötet első kilenc tanulmánya Ambrus életművéről szól, a legapróbb részletektől a vázlatos pályaképig. A második fő fejezet átmenet a címben megjelölt két alkotó között: A *Nyugat vonzásában*. Itt Kaffka Margitról éppúgy szó esik, mint Csáth Gézáról és Kosztolányiról. A harmadik rész egésze pedig Márai életművéé. Látható

tehát, hogy Lőrinczy könyve rendkívül tudatosan szerkesztett munka, semmi köze a néhol esetlegesen egybeválogatott tanulmány - vagy kritikafüzerekhez. Az első és a harmadik rész mindegyike önálló műnek is fölfogható, már-már monografikus igénygel.

Rokonszenves, ahogy az *Előljáróban* egyik gondolatával közelít tárgyához: „... egy-egy műalkotás ugyanolyan, mint a való világ tüneményei. Önelvű, kimeríthetetlen kozmosz maga is; sokfelől és sokféleképp megközelíthető, ám teljességgel meg nem hódítható.” (7) Így tehát az értelmezési kísérlet „út, de nem megérkezés.” És Lőrinczy Huba jól tudja, hogy tényleg nincs végső igazság. Az persze más kérdés, hogy az ilyesfajta közelítés nagyon sokat tehet hozzá a korábbi ismeretekhez, s ha szerény módon is, de mégis a végső igazság felé vezet. S egy másik - számomra legalábbis - rokonszenves vonás: az ún. hagyományos irodalomtörténet melletti kiállás akkor, amikor a szakmában hódítanak az újabb s újabb divatok, amikor Lőrinczy számára „kedvszegő a mértéktelenség, amellyel ez a metanyelv reaburjánzik a vizsgált jelenségre, műalkotásra”. Az *Ambrustól Máraihoz* c. kötet nem ilyen. Minden sorából érezzük a szerző elméleti megalapozottságát, alanyai iránti szeretetét, személyes elkötelezettségét, s ami ezzel bizonyára összefügg: nem kíván az értelmezett művek és írók fölé nőni. Tisztában van azzal, hogy a tanulmánynak elsősorban közvetítenie kell. Segítenie az olvasót abban, hogy mind közelebb kerüljön egy-egy mű, életmű világához.

És ily módon közvetíti másfélszáz oldalon Ambrus Zoltán kis- és nagyepikáját. Foglalkozik a Párizs-élménnyel (főleg az Ernest Renanhoz fűződő szellemi kapcsolattal), a novellista indulásával és kibontakozásával, elemez műveket (pl. a *Ninive pusztulása* c. novellát). A századforduló magyar irodalmának jeles alkotóját látja Ambrusban, aki elsősorban a novella műfajában alkotott maradandót, s azon belül is az ún. urbánus irányt emelte magas szintre. Lőrinczy persze nem áll meg az ilyen általános igazságok kimondásánál, hanem tényszerűen igazol, szenvedélyesen érvel. Az 1895 és 1903 közötti korszakot értékelő *Delelőközeiben* c. tanulmányban megemlíti, hogy az író „a maga ura kívánt lenni, egyik meghatározója, organizátora a századforduló magyar szellemi életének.” (67) Ez a heroikus vállalkozás persze csak csökevényesen valósult meg; később egyébként pl. Németh László gondol hasonlót a saját szerepéről, amikor megírja híres levelét Osvátnak. Az ambrusi feladatkielölés is jelzi azonban a jeles szándékot, az igényt. Egyben azt is, hogy 1900 körül az írók java ilyen komolyan vette küldetését, néhol a vátesz-szerepet. (Lásd: Ady)

Sha nem is lett irodalmi vezér, szépírói munkássága már Segyre inkább kibontakozik. „Önálló arculat”, bár „eltérő fajsúly” (70.) jellemzi ekkoriban. (Éz a *Hajótörtek*, a *Pókháló kisasszony*, *A gyanú és más elbeszélések*, az *Ányékalakok* és a *Kevélyek és lealázottak?* c. novellafüzerek korszaka.) A tüzetes elemzések nagy újdonságai az Ambrus-szakirodalomnak. Világkép-vizsgálata a döntő, ám közben a poétika sem szorul a háttérbe. Ugyanakkor helyenként találkozunk keményen bíráló megjegyzésekkel is. A *Kultúra füzérláncsal* c. szatirikus műről írott elemzésében pl. „Ambrus tehetőségének korlátairól”, invenciójának relatív szűkösségéről szól. (135.) Így műve inkább mulattató karikatúra és paródia, a valódi szatíra értékei nélkül - mondja Lőrinczy. Hasonlókat mondhatunk a *Mozi Bandi kalandjai* elemzéséről is, melyben a szerző természetesen sajnálja, hogy a mű nem ér fel *A Pál utcai fiúk* szintjéig. Reális és meggyőző az érvelése, értékelése. Ám az Ambrusról szóló fejezet fölvet egy szerkesztésbeli problémát is. Vitatható az utolsó írás (egy pályaképvázlat - rövid életrajzzal s az életmű tömör jellemzésével) helye a frappáns elemzések végén. Inkább egy Ambrus-kötet előszavaként mintsem e tanulmánykötet részeként képzelhető el.

S az „ambrusi út” folytatása *A Nyugat vonzásában* c. fejezet. Az elemzések egyebek között igazolják, az irodalom

életének folytonosságát, amiben egyébként - néhány avantgárd kiáltvány hangos szerzőjét leszámítva - általában egyetértenek írók és irodalomtörténészek. Ezt látjuk Kaffka Margit, Csáth Géza és Kosztolányi méltatásakor. Azt sem árt hangsúlyoznunk, hogy az Ambrustól *Máraihoz* szerzője olyan életművet állít előtérbe, melyek azért még ma sincsenek méltó helyükön. A könyv egésze hiányt pótol, érvényesen és eredményesen. Több helyen módosítja az eddig tudottakat. Kosztolányiról szólva pl. megjegyzi: „A szerző maga a Pacsirtát vallotta legkedvesebb regényének, holott az *Aranysárkányt* komponálta egész valójában megrendülten, könnyek közepett.” (235.) Persze az ilyen részleteknél jóval fontosabbak a korszakra és egyes alkotókra vonatkozó új igazságok.

Kétségtelen, hogy a könyv legfontosabb része a *Márai Sándor arcai*. Például azért, mert olyan írókat méltat és analizál, aki mindhalálig távoltartotta magát a hazai olvasótól, s újrafelfedezése csak napjainkban kezdődhetett meg. És Lőrinczy Huba végigkíséri a pályát az Emlékkönyv c. első verseskötettől az öregkori naplóig. Az indulása elemzésénél némileg értetlenül szemléljük a szerző egyik kifogását. Bírálja Rónay Lászlót, amiért szót sem veszteget Márai kamaszkori kötetére, ám jómaga is az epigonságot hangsúlyozza kissé terjengősen - benne. E fölöslegesnek látszó kötekedés mellett aztán bőségesen fejti ki azokat a hatásokat, melyek tettenérhetők az *Emlékkönyvben*. (Ady, Babits, Tóth Árpád, Kosztolányi) Aztán a befejezésben „ígéretes kezdeményről” ír, aminek „akadnak immanens értékei is”. (266.)

Éppen ezért a meglepő fordulatra is kitér szerzőnk: élete alkonyán Márai éles hangon szólott ifjú kora eszményeiről, és szinte egy gondolkodó mellett tartott csak ki mindhalálig: erről szól az *Ortega és Márai c.* tanulmány. Németh László mellett tehát őt is megérintette a spanyol bölcselő szelleme. „Nincs kétség: valóban spirituális rokonok voltak ők ketten. Ortega azt a „mediterrán” szellemiséget képviselte, amelyhez Márai olyannyira vonzódott, efféle léleknek tartván önmagát is.” (287.) Lőrinczy itt is meggyőzően igazolja alapítéletét, és logikusan mutatja

meg a szellemi hatást. Itt és a többi írásban is az Európa-élményt átélő és megíró Márai áll elénk, az az író, aki ugyanakkor a tragikus végkifejletig emigrációban volt kénytelen leélni élete jórészét.

Érdemben foglalkozik Lőrinczy Márai publicisztikai tevékenységével is. A *Vasárnap krónika* szerzőjét fontosnak tartván megjegyzi: „... darabjai ha forgácsok is, nem melléktermékek; ugyanabból az anyagból vették, mint a szerző más, sokkalta terjedelmesebb alkotásai.” (313.) más méltatóitól pl. Szegedy-Maszák Mihálytól - eltérően ő tehát nem tartja fölöslegesnek a publicisztikai kirándulást, sugallván, hogy az irodalmi publicisztika része a tágabb értelemben vett irodalomnak. S tudjuk: Mikszáthtól, Adytól kezdve, Kosztolányin, Nagy Lajoson át a maiakig számosan művelik ezt a műfajt. És Márai híres, költői szépségű írása, a *Búcsú (Előszó helyett)* méltó helyet kap az irodalomtörténeti értékrendben. Írója érzékeny gondolkodó, s egyéb hírlapi írásait illetően is hasonló értékrendről olvashatunk. Mint ahogy figyelmet érdemel az 1976 és 1983 közötti *Napló*-ról szóló elemzés is. Ez az öregkor műfaja Márainál; élete leszálló ágában így elmélkedik és összegez. Lőrinczy hangsúlyozza, hogy „a személyiség folytonosságának” dokumentumai ezen írások, mégpedig úgy, hogy a kultúra befogadására és teremtésére rendeltetett élet tükröződik itt is. Akkor is így van ez, ha érezhetően egy megfáradt ember műve e napló. Lőrinczy ugyanakkor helyesen mutat rá bizonyos önméltlésekre. Egyébként is: az egész könyvön végigvonul az a tudatos és rokonszenves szemlélet, mi szerint a tisztelt és szeretett írók méltatása nem csap át elvakult tekintélytiszteltetbe, kritikátlan buzgóságba. Így kerülnek helyükre a valós értékek - summázhatjuk jó érzéssel.

Fried István *Márai Sándor titkai nyomában c.* könyvéről írja befejezésül Lőrinczy Huba: „Hozzáférni bármi nehéz is, bizton állíthatjuk: az író kutatói és rajongói számára nélkülözhetetlen.” (377.) Pontosan ez illik az *Ambrustól Máraihoz c.* könyvre is!

(Savaria University Press, Szombathely, 1997)

SZERZŐINK

Alabán Ferenc irodalomtörténész – Kassa

Baón Tibor költő, kritikus – Budapest

Bacsa Gábor hadtörténész – Nagykanizsa

Bakonyi István irodalomtörténész, kritikus – Szekesfehérvár

Berentes Tamás nyug. honvédtiszt – Nagykanizsa

Bohár András irodalomtörténész, kritikus – Budapest

Büky László nyelvész – Szentendre

Cserba Júlia esztéta – Párizs

Csermák Árpád író – Kaposvár

Egri Zsolt kritikus – Budapest

Forrai Eszter költő – Párizs

Gál Sándor költő – Párizs

Győri László költő – Budapest

Hules Béla költő – Budapest

Karay Lajos költő – Keszthely

Koncz Csaba fotóművész – Balatonhernye

Kovács Géza történész – Arod

Lászlóffy Aladár költő – Kolozsvár

Medveczky Szilvia kritikus – Nagykanizsa

Nyírtalvi Károly költő, író – Budapest

Paizs Ferenc (1911-1996)

Papp Tibor költő – Párizs

Pardi Anna költő – Budapest

Pető Zsolt költő – Szombathely

Pék Pál költő, szerkesztő – Nagykanizsa

Sólyom Sándor író, grafikus – Keszthely

Szirtes Gábor kritikus, szerkesztő – Pécs

Szaliva János költő – Nagykanizsa

Tar Ferenc történész – Keszthely

Tarján Tamás irodalomtörténész, kritikus – Budapest

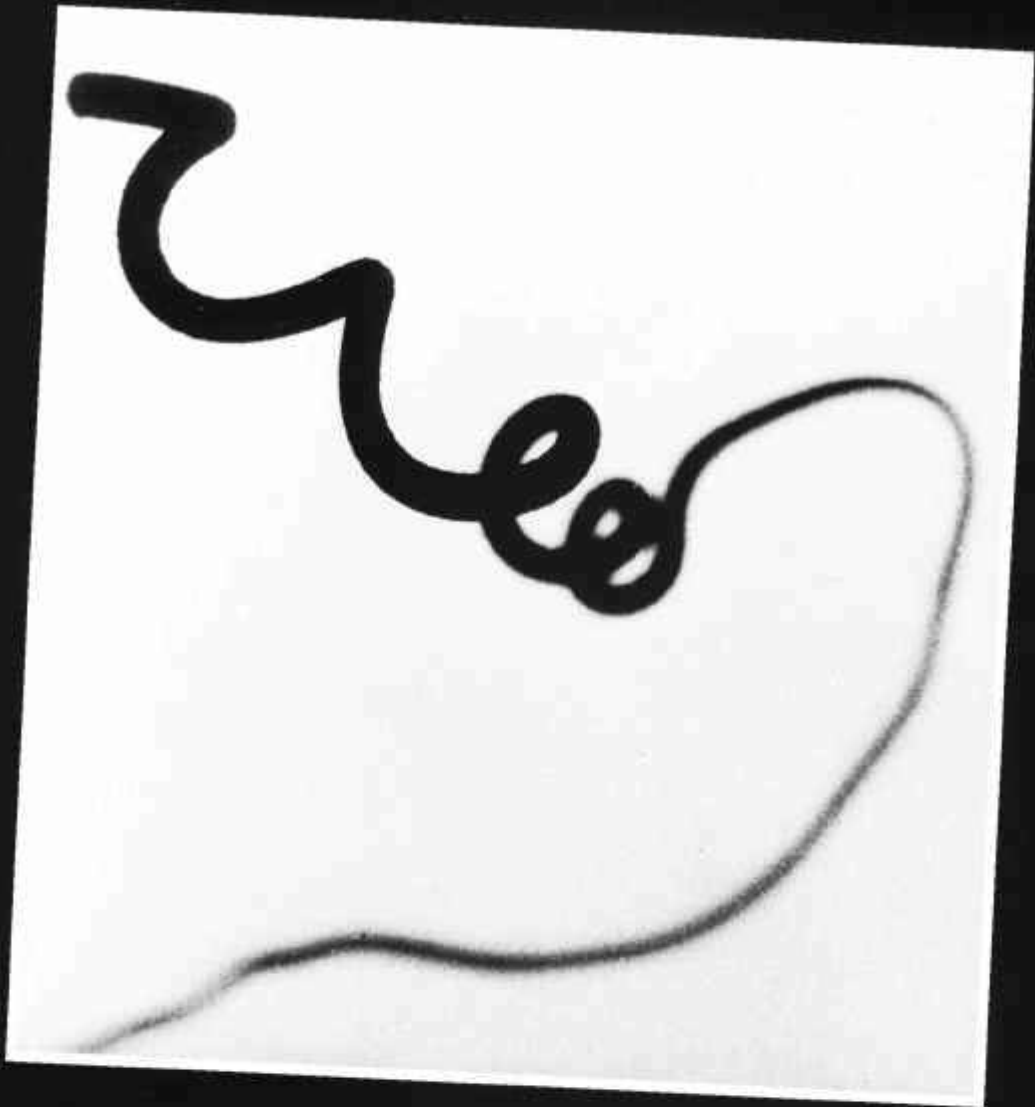
Tódor János író – Budapest

Tüskés Tibor író – Pécs

Váczy Jépoint Tamás grafikus, író – Budapest

Véghvári Lajos művészettörténész – Miskolc

Vitéz György költő – Chicago

PANNON LŐKÖK

Kulturális folyóirat

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

Bisztray Ádám, Fábrián László, Kelemen Lajos, Makay Ida és Tornai József versei * Morvay Gyula, Pósa Zoltán, Szapudi András és Váczy Jépont Tamás szép prózája * **1948-1849 emlékezete:** Beke György, Bona Gábor, Csikány Tamás, Hermann Róbert, Horváth László, Kerecsényi Edit, Kunics Zsuzsanna, Márffy Ibolya, Molnár András, Müller Róbert, Zakar Péter és mások írásai * Egressy Gábor kiadatlan levelei * Borbás György és Somogyi Győző grafikái * 1848 hősei korabeli fotókon * A zalai események kronológiája * Szemle

1998

Ára: 120 Ft